

dr hab. Jolanta Józwiak
Zakład Literatury i Kultury Rosyjskiej
Instytut Neofilologii i Lingwistyki Stosowanej
Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy

Bydgoszcz, 20.08.2019 r.

Recenzja

rozprawy doktorskiej mgr Eweliny Jasińskiej-Grabowskiej

pt. *Terminologia prawa celnego w rosyjsko-polskim przekładzie specjalistycznym i tekstach paralelnych*

Rozprawa doktorska mgr Eweliny Jasińskiej-Grabowskiej została napisana w języku polskim i przygotowana pod kierunkiem dr hab. Marii Mocarz-Kliendienst, prof. KUL.

Praca ma przejrzystą i logiczną konstrukcję. Składa się ze wstępu (ss. 2–5), pięciu rozdziałów: *Pojęcie języka specjalistycznego i terminu* (ss. 6–23), *Język i teksty prawa celnego* (ss. 24–47), *Terminologia prawa celnego w badanych tekstach* (ss. 48–115), *Terminologia prawa celnego w rosyjsko-polskim przekładzie* (ss. 116–154), *Weryfikacja jakości przekładu terminów prawa celnego w badanych tekstach* (ss. 155–178), zakończenia (ss. 179–180), bibliografii (ss. 181–186), glosariusza (ss. 187–207) oraz streszczeń w języku polskim i angielskim (ss. 208–212). Każdy rozdział kończy się krótkim podsumowaniem, ułatwiającym czytelnikowi orientację w kolejnych etapach przeprowadzanej analizy.

Zgodnie z deklaracją ze wstępu przedmiotem rozprawy jest analiza sposobów przekładu rosyjskich terminów z zakresu prawa celnego, przy czym Autorka bierze pod uwagę nie tylko tekst przekładu na język polski, ale również tzw. teksty paralelne, w których można odnaleźć wiele odpowiedników. Uzasadniając potrzebę podjęcia badań nad terminologią prawa celnego w kontekście ustalania ekwiwalentów w języku polskim, Doktorantka odwołuje się do kontekstu gospodarczo-politycznego, zwracając uwagę na położenie polityczno-gospodarcze Polski, która należy do Unii Europejskiej, integrującej członków także na poziomie prawodawstwa celnego, ale graniczy również z państwami członkowskimi tzw. Euroazjatyckiej Unii Gospodarczej (wg aktualnej nomenklatury). Międzynarodowy obrót towarowy i rozwój stosunków gospodarczych opierają się na regulacjach prawnych, dlatego analiza jest przeprowadzona w oparciu o podstawowe akty normatywne, obowiązujące podmioty gospodarcze w trakcie wymiany handlowej na granicy polsko-rosyjskiej. Materiał badawczy pochodzi przede wszystkim z rosyjskiego Kodeksu Celnego Unii Celnej oraz z *Jednolitych wymogów weterynaryjnych (weterynaryjno-sanitarnych) odnoszących się do towarów podlegających kontroli weterynaryjnej (nadzorowi weterynaryjnemu)*, co świadczy o tym,

że Doktorantka potraktowała terminologię celną wyjątkowo szeroko, uznając, że w jej skład wchodzi także terminy niebezpośrednio powiązane z prawem celnym, ale współtworzące logiczny system. Wybór materiału źródłowego (ostatni wymieniony dokument), i tym samym części materiału egzemplifikacyjnego, nie jest w pełni uzasadniony, gdyż dotyczy terminów wchodzących w skład bazy terminologicznej innych dyscyplin. Tak samo można byłoby wyodrębnić inne teksty, regulujące zasady międzynarodowego przewozu towarów o innej specyfice, chociaż rozumiem, że o podobnym podejściu zdecydowało doświadczenie zawodowe Autorki. Oczywiście niejednokrotnie było podkreślane, że terminologia prawa celnego wykorzystuje terminy innych gałęzi prawa i dyscyplin, jednakże stopień ich asymilacji jest różny, przykładowo przynależność niektórych jednostek do terminologii prawa bankowego czy podatkowego trudno kwestionować.

Pierwszy rozdział rozprawy *Pojęcie języka specjalistycznego i terminu* ma charakter teoretyczny i został poświęcony przeglądowi definicji języka specjalistycznego, a także określeniu charakterystycznych cech leksyki języków specjalistycznych. Po przywołaniu różnych poglądów specjalistów Doktorantka przyjęła na potrzeby swoich badań systemowo-pragmatyczną definicję leksemu specjalistycznego i słownictwa specjalistycznego Thorstena Roelckego. W dalszej części tego rozdziału na podstawie literatury przedmiotu przedstawione zostały główne szkoły terminologiczne XX w., a także wyjaśniono istotne dla rozważań terminologicznych pojęcia, takie jak: *terminologia*, *termin*, *pojęcie*, *definicja*, z których każde było przedmiotem wielu dyskusji naukowych i nie doczekało się jednoznacznego określenia. Ostatecznie Doktorantka za wyjściową uznała definicję J. Lukszyna i W. Zmarzer, uwzględniając jednocześnie komunikacyjną funkcję terminów i pewną ich kontekstowość w ujęciu J. C. Sagera.

W drugim rozdziale pracy *Język i teksty prawa celnego* Doktorantka na podstawie odpowiedniej literatury teoretycznej szeroko nakreśliła kontekst, w którym funkcjonuje poddana analizie terminologia, przedstawiając różnice w ujęciach definicyjnych prawa celnego oraz języka prawa celnego. Kolejnym omawianym zagadnieniem są gatunki prawa celnego, ściśle związane z obowiązującymi w poszczególnych państwach regulacjami prawnymi. W tym miejscu rozprawy w sposób wyczerpujący wraz z zarysem zmian historycznych została przedstawiona charakterystyka tekstów normatywnych w ustawodawstwie Unii Europejskiej (ze szczególnym uwzględnieniem aktów normatywnych prawa polskiego) oraz w Euroazjatyckiej Unii Gospodarczej.

Trzeci rozdział rozprawy *Terminologia prawa celnego w badanych tekstach* dotyczy bezpośrednio analizy terminologii, do czego Autorka wykorzystuje teorię pól semantycznych.

Wydaje się, że szczególnie jeden element pola semantycznego, tzn. jego specyficzna struktura centrum – peryferia, uzasadnia w pewnym stopniu połączenie tradycyjnie postrzeganej terminologii celnej z terminami odnoszącymi się do przestrzegania przepisów weterynaryjnych i fitosanitarnych podczas międzynarodowej wymiany handlowej. W tej części pracy wyodrębnione zostały następujące mikropola semantyczne: należności celne, kontrola i weryfikacja celna, dokumenty celne, podmioty prawa celnego, procedury celne, odprawa celna, przestrzeń celna, regulacje celne i taryfowe, terminy wykonania czynności przez podmioty prawa celnego, informacja i statystyka celna, struktura organów celnych, naruszenie przepisów prawa celnego. Ta robocza propozycja pozwoliła następnie na przedstawienie klasyfikacji semantycznej terminologii prawa celnego, dokonanie wewnętrznych podziałów w ramach kategorii, a także porównanie mikropól oraz ujawnienie podobieństw i różnic odnośnie do analizowanych aktów normatywnych, przy czym, jak zaznacza Autorka, „[k]lasyfikacja semantyczna została dokonana oddzielnie dla tekstów aktów normatywnych w języku rosyjskim i ich polskim przekładzie oraz oddzielnie dla aktów normatywnych w języku polskim, które są tekstami paralelnymi w stosunku do tekstów rosyjskich”.

Kolejny czwarty rozdział *Terminologia prawa celnego w rosyjsko-polskim przekładzie* rozpoczyna stan badań dotyczący procesu tłumaczenia i przekładu prawniczego w szczególności. Doktorantka w sposób prawidłowy przedstawiła w ujęciu historycznym rozwój myśli translatologicznej i wykazała się orientacją w literaturze przedmiotu, niemniej jednak należy wskazać na pewne nieprawidłowości dyskursu naukowego. Najwięcej zastrzeżeń dotyczy sposobu cytowania. Z niezrozumiałych względów Doktorantka nadmiernie często odwołuje się do kilku opracowań i cytuje za innymi autorami (szczególnie za D. Kierzkowską, B.Z. Kielar, R. Kołodziejem) poglądy uznanych badaczy (E. A. Nida, E. Coseriu, J. C. Catford, O. Wojtasiewicz) zamiast sięgnąć do tekstów źródłowych. Analityczno-syntetyczne opracowania należało potraktować jako wskazówkę, poszukać stosownych tekstów i odnieść się do bezpośrednich stwierdzeń autorów. Przyjęty sposób postępowania wpłynął na brak poszczególnych pozycji w bibliografii, która mogła być znacznie bogatsza. Wystarczyło sięgnąć na przykład do dostępnych antologii pod redakcją P. Bukowskiego i M. Heydel: *Współczesne teorie przekładu* (2009), *Polska myśl przekładoznawcza* (2013), aby znaleźć niektóre pozycje. Ponadto zdecydowanie zabrakło odniesień do dokonań rosyjskich badaczy przekładu i źródeł rosyjskojęzycznych (jeden raz A. W. Fiodorow krótko zacytowany za J. Pieńkosem s. 121), co nie powinno mieć miejsca, choćby ze względu na to, że analizie poddano rosyjski materiał empiryczny.

W dalszej części rozdziału zatytułowanym *Techniki przekładu terminologii* (przyjęto termin *techniki przekładu*, nie wdając się w szczegóły rozważań na temat różnic pomiędzy strategiami, technikami, metodami i procedurami, ale zaznaczając kwestie zróżnicowania terminologicznego) Doktorantka przedstawiła sposoby przekładu jednostek językowych, a właściwie rodzaje odpowiedników przekładowych. Przywołane zostały między innymi klasyfikacje P. Newmarka, A. Chestermana (niestety ponownie w ślad za innym opracowaniem – A. Kizińskiej), M. Schreibera (za A. D. Kubackim) oraz K. Hejwowskiego, ale kolejny raz zabrakło jakiegokolwiek odniesienia do propozycji rosyjskich badaczy w analizowanym zakresie. Niezależnie od tego, że, jak słusznie zauważa Autorka, „żadna z zaprezentowanych wcześniej klasyfikacji nie może mieć całościowego przeniesienia na przekład terminologii z zakresu prawa celnego”, para języków, w odniesieniu do których tworzone są podziały, ma istotne znaczenie, a w omawianym wypadku jest to język rosyjski i język polski, co należało uwzględnić.

W następnym podrozdziale Doktorantka przechodzi do omówienia przykładów tłumaczeń z aktów normatywnych. W tej części znajdujemy interesujące uwagi odnośnie do tłumaczeń takich terminów, jak na przykład: *временный ввоз*, *таможенный контроль*, *таможенный досмотр*. Za najbardziej problematyczny należy chyba uznać przekład rosyjskiej jednostki *товары прикрытия*. Rzeczywiście tłumaczenie na język polski *towary przykrycia* trudno uznać za satysfakcjonujące, chociażby ze względu na brak informatywności i/lub mogącą wprowadzić w błąd formę wewnętrzną wyrazu, ale podobnie jest z zaproponowanymi w pracy ekwiwalentami, tzn. *towary (z) grupy „przykrycia”* oraz *towary udające*. Fragmenty tekstów przywołane w celu uzasadnienia ostatniej wymienionej propozycji zawierają formy czasownika *удавать*, mające inne znaczenie niż człon dyferencjujący w połączeniu *товары прикрытия* (por. s. 146), ale w jednym z kontekstów pojawia się właściwy odpowiednik *pod przykrywką*, znajdujący zastosowanie w nienormatywnych tekstach paralelnych/porównywalnych podczas opisywania podobnych sytuacji, któremu nie poświęcono należytej uwagi.

Należy podkreślić, że w tym rozdziale, podobnie jak w całej rozprawie, widoczna jest bardzo dobra orientacja Doktorantki w rzeczywistości pozajęzykowej, bez znajomości której trudno byłoby zagłębiać się w analizę terminologii z zakresu prawa celnego.

W rozdziale piątym *Weryfikacja jakości przekładu terminów prawa celnego w badanych tekstach* podjęta została kwestia narzędzi, z których może korzystać tłumacz tekstów specjalistycznych w procesie samoweryfikacji przekładu. Doktorantka zwróciła uwagę na potrzebę stworzenia terminologicznych baz danych dla tłumaczy języków

wschodniosłowiańskich, podobnych do bazy danych IATE, z której korzystają służby tłumaczeniowe Unii Europejskiej, a także na możliwości, jakie daje zastosowanie technologii informatycznych, oprogramowania do zarządzania pamięcią tłumaczeniową itp. Za najbardziej przydatne dla tłumaczy tekstów z zakresu prawa celnego do ustalania poprawności tłumaczenia lub skorygowania błędu tłumaczeniowego Autorka rozprawy uznała tzw. teksty paralelne. Monolingwalne słowniki specjalistyczne też mogą być źródłem weryfikacji tłumaczeniowej – w większym stopniu niż słowniki bilingwalne i multilingwalne, których jest bardzo niewiele na rynku wydawniczym, co potwierdza krótki przegląd dostępnych pozycji leksykograficznych. Przy tłumaczeniu tekstów z zakresu przepisów weterynaryjnych i fitosanitarnych pomocnym narzędziem okazał się tzw. trzeci język, a niekiedy również materiał wizualny.

W końcowej części rozdziału Autorka wraca do kwestii tekstów paralelnych i porównywalnych, przedstawia przyjęte w pracy definicje tych tekstów oraz uzasadnia ich rolę w procesie weryfikacji przekładu terminów, słusznie podkreślając, że teksty paralelne zawierają autentyczne pod względem języka, stylu i konwencji wzorce tekstowe. Następnie prezentuje zestawienie rosyjskich terminów z zakresu prawa celnego z polskimi ekwiwalentami obecnymi w tłumaczeniach dokumentów oraz w tekstach paralelnych i porównywalnych. Egzemplifikacja pozwala na potwierdzenie tezy o ogromnej przydatności tekstów paralelnych w procesie weryfikacji odpowiedników terminologicznych.

Zwieńczenie rozprawy stanowi glosariusz, obejmujący całą zebraną w trakcie badań terminologię w języku rosyjskim oraz ekwiwalenty w języku polskim, pochodzące z tłumaczeń tekstów normatywnych, z tekstów paralelnych lub będące propozycjami Autorki. Należy docenić wymiar praktyczny tego zbioru odpowiedników, ponieważ rzeczywiście może on ułatwić pracę zarówno tłumaczom dokumentacji celnej, jak i innym osobom, zajmującym się odprawami celnymi.

Jeśli chodzi o poprawność formalno-językową, stylistyczną i interpunkcyjną, to niestety budzi ona pewne zastrzeżenia. Zabrakło stosownej staranności redakcyjnej, w wyniku czego w tekście pozostało zbyt dużo (prostych do wyeliminowania) błędów o charakterze literowym, gramatycznym, interpunkcyjnym i stylistycznym.

Na poziomie gramatyczno-stylistycznym zauważalny jest pewien niepotrzebny zwrot ku formom używanym w przeszłości. Stwierdzenie dotyczy powtarzającej się konstrukcji orzeczenia imiennego z orzecznikiem w postaci przymiotnika w narzędniku w prepozycji w stosunku do łącznika, która jest formą błędną, por.: „Istotnym jest także uregulowanie

współpracy organów państwowych” (s. 2), „Istotnym jest, aby polskie podmioty gospodarcze.... (s. 2), „Istotną jest także relacja sensu.... (s. 52) itd.

Doktorantka zdecydowanie nadużywa zaimka wskazującego ów. Ponadto posługuje się jego niepoprawnymi formami, na przykład w rodzaju nijakim (por.: *owe znaczenie* (zamiast *owo*, jeśli już w ogóle miało być użyte) (s. 99), *owe* (zamiast *owo*) *zagadnienie* (s. 101), *owe* (zamiast *owo*) *słowo* (s. 102)) oraz w rodzaju męskim (por.: *owy termin* (zamiast *ów*, zgodnie z zaleceniami normatywnymi) (s. 145)).

Problemy z przestrzeganiem zasad interpunkcji pojawiają się zbyt często w zdaniach wielokrotnie podrzędnie złożonych, przykładowo: „[...] , ponieważ, jak zaprezentowano wyżej, w ich rozumieniu, to nazwie jest przyporządkowane pojęcie (,) co świadczy o tym, że pojęcie jest kategorią kognitywną [...]” (s. 18); „Zakresem zastosowania definicji legalnej jest określony podzbiór tekstów prawnych (,) do których definicja legalna się odnosi” (s. 46); „Na podstawie powyższych uwag można zauważyć, że termin odprawa celna dotyczy obowiązków sprzedawcy i kupującego (,) jakie spoczywają na nich w momencie wyprowadzenia lub wprowadzenia towaru na obszar celny” (s. 64), a także w innych konstrukcjach składniowych.

Najbardziej istotna uwaga krytyczna dotyczy transkrypcji/transliteracji nazwisk autorów rosyjskojęzycznych opracowań (niezależnie od wskazanych wyżej braków źródeł). Zapisy występujących w pracy nazwisk są bardzo niejednorodne, niekiedy trudno stwierdzić, z którym wariantem mamy do czynienia. Część nazwisk pojawia się w zgodnym z normą zapisie transkrybowanym, na przykład: *Lebiediewa* (Т. В. Лебедева), *Żukowa* (М. В. Жукова). Inne są transliterowane, chociaż być może należałyby do kolejnej grupy, gdyby zawierały sprawiające trudności litery alfabetu: *Davydova* (s. 30, por. М. Л. Давыдова), *Bosova* (s. 52, por. Л. М. Босова). Wspomnianą grupę stanowią warianty mieszane: *Szepelov* (s. 29, por. А. Н. Шепелов); *Krivczenko* (s. 52, z dodatkową zamianą a – i, także w bibliografii, s. 184, por. Е. Л. Кравченко,)); *Słożenikina* (s. 109, por. Ю. В. Сложеникина). Zdarzają się również dwa warianty zapisu (nawet na jednej stronie): *Wlasenko* (s. 29) i *Vlasenko* (s. 29 i s. 185, por. Н. А. Власенко) oraz *Sandalowa* (s. 109) i *Sandalova* (s. 185, por. Н. В. Сандалова), a także jednokrotnie *Hiżniak* (s. 29) i wielokrotnie w dalszej części pracy *Chiżniak* (por. С. П. Хижняк). Stosowanie się do różnorodnych norm zapisu nie jest zadaniem prostym, jednak z całą pewnością nie można posługiwać się w jednym zapisie nazwiska jednocześnie transliteracją i transkrypcją albo używać różnych wariantów zapisu w jednym tekście. Należy z większą starannością odnieść się do tego zagadnienia, tym bardziej że wydawnictwa naukowe stosują niekiedy jeszcze inne i różne standardy zapisu.

Ważna wydaje się również uwaga o charakterze edytorskim: należałoby się zastanowić nad stosowaniem tzw. twardej spacji w wypadku inicjałów, szczególnie podwójnych, która zapobiega przełamywaniu wiersza w niewłaściwym miejscu i pozwala uniknąć niezręczności typograficznej, wpływającej na odbiór tekstu.

Wyżej odniosłam się już do sposobu cytowania, ale chciałabym zwrócić jeszcze uwagę na kwestie techniczne. W całej pracy cytaty, niekiedy bardzo długie, zostały wyróżnione za pomocą kursywy, a nie cudzysłowu, co w zestawieniu z przywoływaniem materiału egzemplifikacyjnego zaburza niekiedy odbiór tekstu. Mimo że językiem pracy jest język polski, zdarzyły się cytaty w języku angielskim (s. 122), które warto byłoby przetłumaczyć w podobny sposób, jak na stronach 134–135.

Konkluzja końcowa

Podsumowując, należy stwierdzić, że pani mgr Ewelina Jasińska-Grabowska wykazała się ogólną wiedzą w zakresie wybranej dyscypliny naukowej oraz umiejętnością konsekwentnego prowadzenia badań według przyjętej metody, a zamieszczony w końcowej części pracy glosariusz potwierdza możliwość wykorzystania rezultatów badań teoretycznych w praktyce.

Przedłożona do oceny rozprawa doktorska mgr Eweliny Jasińskiej-Grabowskiej pt. *Terminologia prawa celnego w rosyjsko-polskim przekładzie specjalistycznym i tekstach paralelnych* jest, moim zdaniem, wartościową pracą i odpowiada wymaganiom określonym w art. 13 ustawy zgodnie z rozporządzeniem Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 14.03.2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki. Wnoszę tym samym o dopuszczenie mgr Eweliny Jasińskiej-Grabowskiej do dalszych etapów postępowania w przewodzie doktorskim na Wydziale Nauk Humanistycznych Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego.

dr hab. Jolanta Józwiak